vastu, Liivimaa seisused aga tunnustasid K.-i kuningaks ja juulis 1602 kuulutati Liivimaa Rootsi alla kuuluvaks. Kuid õieti oli sõjaõnn juba varemini rootslastel muutunud. Liivimaa oli poolakaile väärtuslik riigiosa, mille eest nad pigemini olid valmis võitlema kui kun. Sigismundi eest, keda nad vareminigi küllaldaselt polnud toetanud. Juba kevadel 1601 ilmus hästivarustatud Poola sõjavägi Liivimaale ja juunis s. a. said rootslased Kokenhuseni all lüüa. K. pidas paremaks Eestimaale taganeda ja siirdus ise hilissügisel Soome. Poolakate edasitung arenes, nende ülempealik Zamoiski vallutas a. 1602 Viljandi ja Paide; järgm. a. kaotasid rootslased Tartu. K. valmistas end siiski uuesti Liivimaale tulema suuremate ja paremini varustatud sõjavägedega. Hilissuvel 1605 ilmus ta umbes 15 000 mehega Riia alla. Vallutati Dünamünde ja algas Riia piiramine. Rootslaste ettevõte näis edenevat, kuid olles ettevaatamatud ja liiga julged, said nad sept. 1605 Kirchholmi juures Poola väepealikult Chodkieviczilt rängalt lüüa, kaotades mitu tuhat meest ja mõned pealikud, misjuures isegi kun. surma-hädaohus viibis. Rootsi väe jäänused pääsesid Väina jõelt laevastikuga Tallinna, kust kun. kohe Rootsi tagasi pöördus. Rootslaste õnneks polnud poolakail võimalik Kirchholmi lahingu saavutisi täiel määral enda huvides kasutada. Rahutused Poolas, kasakate mäss ja sündmused Venes tõmbasid tähelepanu enesele. 1607. a vallutasid rootslased uuesti Paide, ja nii oli terve Eestimaa jällegi K.-i käes. Ka Dünamünde sattus 1608. a. uuesti rootslaste kätte; selle eest kaotasid nad aga järgm. a. Pärnu. A. 1611 tehti Rootsi ja Poola vahel vaherahu, mis vaenutegevuse nende vahel lõpetas. Rootsi oli viimaseil aa. kinkinud järjest rohkem tähelepanu Venele, ja K.-il oli kavatsus seal peale Boris Godunovi surma puhkenud segadusi oma huvides kasutada. Viiburis leppis K. a. 1609 kokku Vassiili Šuiskiga oma vägede viimasele appisaatmise kohta, mille tasuks Rootsi pidi saama Käkisalme lääni. Oli tähtis nüüd poolakaist Venes ette jõuda saagi jagamisel. Noor Jakob de la Gardie (vt) viiski Rootsi väed üle Vene piiri ja vallutas koguni Novgorodi. Rootsi tegevuse edukust Venes halvas siiski asjaolu, et Taani 1611. a. kuulutas sõja Rootsile. Selle tõttu pidi K. oma energia koondama riigi lõunapiiri kaitseks. Juba sõja alul suri ta Nyköpingis 30. X 1611.

Hoolimata pea terve valitsusaja kestnud sõdadest on K. võrdlemisi palju tähelepanu pühendanud ka riigi siseolude korraldamisele. Ta oli tarbekorral äärmiselt vali aadli ja üldse kõrgemate kihtide esindajate vastu, kes rahvaga ülekohtuselt ümber käisid, ja seadnud endale ülesandeks lihtrahva kaitse, valvas hoolega ametnikkude tegevuse järgi. K.-i hakati pilkeks talupoegade kuningaks kutsuma, milline nimetus temale siiski pigemini austavaks on saanud. Maksude kindlaksmääramiseks ja rahva olukorra kindlustamiseks pandi tema ajal Balti provintses maade revisjon toime. Kuid üldiselt ei saanud kun. ka neis provintses rahutute olude survel suuremaid paremusi teostada.

E. Hildebrand, Sveriges historia V (1906); C. Rogberg, Kon. Carl d. IX:s fälttåg i Lifland år 1600 och förberedelserna dertill (1859); G. Tranér, Kon. Carl IX fälttåg i Lifland år 1601 (1872); *idem*, Kon. Karl IX krig i Lifland åren 1602—05 (1876); A. Bergengrün, Eine livl. Relation über d. Ereignisse in Livland a. d. Zeit von 1599—1602 (Mitt. XVII); A. Korhonen, Rootsi revisjon Baltimaal 1601. a. (Ajalool. Ajakiri 1926). *A. R. C.*

KARL X GUSTAV, Rootsi kuningas, sünd. 8. XI 1622 Nyköpingis Zweibrückeni pfalzkrahvi Johan Kasimiri (kes 30-a. sõja eest Rootsi pakku põgenenud) ja kun. Karl IX (vt.) tütre Katarina pojana. 20-aastasena õppis K. G kuulsa Lennart Torstenssoni juhatusel moodsat sõjakunsti Rootsi Saksa-armees ja nimetati sõja lõppaastal (1648) Rootsi armee generalissimuseks, peale seda kui kun. Kristiina (vt.) oli lõplikult keeldunud K. G.-iga naitumast. 1649. a. määrati ta Rootsi troonipärijaks ja astus troonile a. 1654 peale Kristiina vabatahtlikku loobumist. Rootsi siseolud olid K. G.-i kuningaks saades äärmiselt selgusetud; maade võõrandamine Kristiina ajal oli üksikute rahvakihtide vahekorrad muutnud väga teravaks. Kun. püüdis rahulolematust vaigistada n. n. neljandiku reduktsiooni teostamisega, millega otsustati kõik kroonule tingimata tarvilikud maad (omistliga gods) ja 1/4 teistest annetatud maist tagasi võtta riigile. See hea algatus ei leidnud aga süttinud sõja tõttu täiel määral teostamist. Nimelt viis kun. a. 1655 oma väed üle Läänemere, et lahendada Poolaga vanad tüliküsimused ja oma huvisid kaitsta Ida-Euroopa suure kriisi keerises. Hoolimata hiilgavaist võitudest ebaõnnestus üldiselt kun. ettevõte siiski. Kun. esialgne plaan Poolat Rootsi külge liita näitab ta fantaasia julget lendu; hiljemini kavatses ta Poola jagamist, misjuures Rootsi tubli osa endale oleks saanud. Poolast pöördus kun. vahepeal sõja kuulutanud Taani vastu ja, olles teinud oma ilmakuulsa retke üle Suur-Belti väina, sundis taanlasi Roeskilde rahus a. 1658 loovutama Rootsile Skoone, Hallandi ja Blekinge provintsi, millega Rootsi omandas oma praegused loomulikud piirid. Uuesti puhkenud sõ-